

УДК 339.924/.137(477)(045)

ТОНКИХ О.Г.,
к.е.н., доцент кафедри готельно-ресторанного бізнесу
Київського національного університету культури і мистецтв
РЕВЕНКО А.Д.,
к.е.н., доцент кафедри міжнародних відносин
Київського національного університету культури і мистецтв

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ІННОВАЦІЙНИХ ФАКТОРІВ ТА МІЖНАРОДНОГО КОНКУРЕНТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. У статті розглядається взаємозв'язок та вплив інновацій на розвиток можливостей для забезпечення використання міжнародного конкурентного потенціалу в умовах глобалізації та насиченого конкурсного середовища. Також розкриваються шляхи створення сприятливих умов для розвитку інновацій.

Ключові слова: міжнародні відносини, інноватизація, конкурентний потенціал, конкуренція.

Ревенко А.Д., кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв.

Тонких А.Г., кандидат економічних наук, доцент кафедри готельно-ресторанного бізнесу Київського національного університету культури і мистецтв.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ВЗАИМОСВЯЗИ ИННОВАЦИОННЫХ ФАКТОРОВ И МЕЖДУНАРОДНОГО КОНКУРЕНТНОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ

Аннотация. В статье рассматривается взаимосвязь и влияние инноваций на развитие возможностей для обеспечения использования международного конкурентного потенциала в условиях глобализации и насыщенной конкуренции. Также раскрываются пути создания благоприятных условий для развития инноваций.

Ключевые слова: международные отношения, инноватизации, конкурентный потенциал, конкуренция.

Revenko A.D., Ph.D. in Economics, associate professor of the Department of International Relations of Kyiv National University of Culture and Arts.

Tonkykh O.G., candidate of economic sciences, associate professor of the hotel and restaurant business department of Kyiv National University of Culture and Arts.

THEORETICAL ASPECTS OF THE INTERRELATION OF INNOVATIVE FACTORS AND INTERNATIONAL COMPETITIVE POTENTIAL OF THE ENTERPRISE

Annotation. The article examines the interrelation and influence of innovations on the development of opportunities to ensure the use of international competitive potential in the context of globalization and intense competition. Also the ways of creating favorable conditions for the development of innovations are revealed.

Key words: international relations, innovations, competitive potential, competition.

Актуальність проблеми. На сучасному етапі розвитку міжнародних інтеграційних процесів у галузі науки і техніки все більшої актуальності набуває перспектива участі інноваційного потенціалу України у міжнародному бізнесі, та розвитку міжнародного конкурентного потенціалу України за допомогою різних інноваційних факторів. Будь-яке підприємство намагається досягти поставлених цілей і виконує свої стратегічні плани не в останню чергу завдяки нововведенням. Тому об'єктивно необхідно, щоб напрямки інноваційної діяльності в частині інноваційних проектів лежали в рамках цілей і довгострокової стратегії підприємства в котрій будуть визначені конкретні завдання зовнішньоекономічної діяльності. В іншому випадку може виникнути велика імовірність того, що інноваційна діяльність в обраному напрямку не принесе очікуваного результату.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання вплив інноваційних факторів на мотивацію розвитку зовнішньоекономічної діяльності досліджувалось рядом українських науковців, серед яких Будкін В.С., Корнієнко В.П., Климко Г.Н., Мочерний С.В., Ніколенко Ю.В., Панченко Е.Г., Покритан А.К., Пахомов Ю.М., Поручник А.М., Румянцев А.П., Філіпенко А.С. та інші дослідники.

Метою статті є дослідження полягає у висвітленні важливості та різноманітності результатів інноваційного розвитку країни, котрі в свою чергу можуть здійснювати забезпечення використання міжнародного конкурентного потенціалу в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Ефективна інноваційна діяльність може принести багато різноманітних результатів, котрі будуть здійснювати активний розвиток міжнародного конкурентного потенціалу. А саме: спільне підприємництво, обмін технологіями, франчайзингова діяльність, продаж патентів, створення техно-

парків, кооперація виробництва, спільна науково-дослідна діяльність, інжинірингова діяльність, вагомі конкурентні переваги для збільшення обсягів діяльності та виходу на нові зовнішні ринки.

У наукових дослідженнях визначається, що для вирішення важливого геополітичного завдання реальної інтеграції до європейських структур треба визначити та представити західноєвропейським партнерам певні досягнення щодо участі нашої держави у науково-технічних програмах Співтовариства, які можуть зацікавити їх. Передусім потрібні прориви в оборонній, аерокосмічній, суднобудівній, у хімічному, важкому й енергетичному машинобудуванні, в індустрії інформаційних технологій. Зокрема, слід розбудувати національну інноваційну систему на основі оптимального поєднання підприємницького капіталу та державних важелів регулювання, а також створити ефективну схему фінансування інноваційної діяльності.

Добре підгрунття має під собою інноваційна стратегія. По-перше, з'явилися тенденції до економічного зростання в Україні, значну роль в якому відіграють інноваційні чинники. По-друге, науково-технічний потенціал зберіг достатній рівень своєї дієздатності і відповідає середньоєвропейським стандартам.

На світових позиціях перебувають наукові розробки і технології, зокрема матеріалознавства, зварювального виробництва, захисних зміцнюючих покриттів, біо- і аерокосмічних технологій. Через докорінну модернізацію сфери освіти, розвиток науки, через розробку і промислове запровадження високих технологій пролягає шлях до конкурентоспроможної економіки України. Науково-технічна співпраця та інтеграція у світовий науково-технологічний простір є невід'ємною частиною діяльності наукових установ України. Жодна, навіть найбагатша, країна у розв'язанні найактуальніших проблем фундаментальних досліджень і тим більше у визначенні пріоритетів науково-технічного розвитку вже не може покладатися лише на можливості свого власного наукового потенціалу. Окрім позитивного впливу міжнародного співробітництва вчених на результативність дослідницького процесу, для України необхідність найтіснішого співробітництва із зарубіжними колегами посилюється ще й через вкрай скрутне матеріально-технічне становище багатьох наукових установ.

Серед основних форм міжнародного співробітництва за останній час слід відмітити виконання спільних наукових проектів; обмін науковцями і спеціалістами; обмін науковою інформацією; видання за кордоном монографій, наукових статей, в тому числі в співавторстві та з використанням коштів закордонних партнерів; участь у роботі міжнародних форумів в Україні та за кордоном; читання лекцій у міжнародних і національних закордонних наукових організаціях, в комітетах, радах, редколегіях наукових журналів [4, с. 192].

Для забезпечення ефективної інноваційної діяльності унаслідок високої динамічності інноваційних процесів, багато альтернативності і високого ступеня невизначеності при прийнятті рішень на підприємстві повинна бути розроблена ефективна система управління інноваціями, що передбачає:

- стратегію, що забезпечує пристосованість підприємства до змін міжнародного економічного середовища, максимальне використання можливостей, які виникають при співробітництві з іноземними партнерами і передбачення суттєвих ризиків протягом довгострокового періоду;

- тактику, що забезпечує досягнення конкретних інноваційних цілей з максимально ефективним використанням потенціалу підприємства в рамках короткострокового періоду.

При цьому необхідна не просто раціональна науково-технічна політика, а довгострокова науково обґрунтована інноваційна політика, що спирається на інноваційну стратегію. Інноваційна стратегія матеріалізується в план, програму, що постійно враховує перспективну мету, вибір шляхів і засобів, що ведуть до її досягнення, та дозволяє еластично маніпулювати наявними засобами.

Інноваційні фактори можна розділити на: соціальні, управлінські та галузеві. Використовуючи їх системно, керівництво підприємств отримує надзвичайно дієвий механізм для розвитку інноваційних процесів, котрі в свою чергу будуть здійснювати розвиток міжнародного конкурентного потенціалу. Соціальні фактори тісно пов'язані з управлінськими та створюють вагоме підгрунття для реалізації останніх.

Інноваційний клімат – це сформований певним чином внутрішній клімат взаємовідносин та організації, у якій людина почуває себе вільно, цілком мотивовано, та готова до творчої роботи. Такий клімат можна створити, використовуючи принципи інноваційного менеджменту: стимулювання відповідальності, забезпечення умов для творчої праці. Організаційні відносини, що дозволяють найбільше повно використовувати творчий потенціал колективу, який виражається у наступному:

- необмежена підтримка інноваційної діяльності з боку керівництва;
- усіляке сприяння експериментаторству на всіх рівнях і у всіх підрозділах підприємства;
- високий рівень і постійне удосконалювання комунікацій;
- використання комплексних мотиваційних систем;
- використання стилю, при якому працівники приймають участь в управлінні, що попереджає опір персоналу технологічним і організаційним нововведенням;
- безперервність збагачення співробітниками своїх знань.

Організаційні умови, що стимулюють розвиток відносин рівноправного співробітництва між працівниками, створюють підстави для згуртованої роботи. У структурах підприємств, що орієнтуються на інноваційну діяльність, найбільш інтенсивні горизонтальні зв'язки, обмін інформацією між працівниками одного рівня управління. Для успішної реалізації інноваційних проектів таке кооперування (особливо між управліннями функціональних служб – технологами, конструкторами, постачальниками, ремонтниками і т.ін.) є важливим джерелом одержання необхідної інформації і матеріальних ресурсів, моральної підтримки (особи,

котрі притягнуті до роботи над проектом, з великою запопадливістю будуть відстоювати його перед вищестоящим керівником). Така підтримка ініціативи новатора (чи керівника) суміжними підрозділами, особливо на початкових стадіях проекту, часто виявляється не менш важливою для її успіху, чим схвалення директора [1, с. 336].

Також на інноваційний потенціал підприємства впливає і організаційна культура, під якою розуміють сукупність пануючих у даному колективі цінностей, переконань, установок, а також, загальний моральний клімат, що допомагає працівникам зрозуміти призначення організації в цілому (змісту їхньої діяльності), механізм її функціонування і тим самим створити норми діяльності та правила поведінки.

Інноваційна культура заснована на створенні творчої атмосфери на підприємстві, що заохочує працівників до створення нового; головна цінність при цьому – можливість творчо працювати (зрозуміло, за солідну винагороду). Для формування інноваційної культури насамперед необхідна інша організаційна структура. В її основі повинний бути принцип гнучкого реагування, здатності сприймати нове. З цього погляду використовуються проектні чи програмно-цільові структури та їхнє поєднання з традиційною функціональною структурою. Існують і більш серйозні проблеми, які заважають підприємствам впроваджувати нові технології – це проблеми навчання. Для освоєння нових технологій необхідні відповідні навички, великі зусилля, на решті, необхідні інституційні зміни в економіці. Навіть в промислово розвинутих країнах існує проблема розповсюдження технологій; в країнах, що розвиваються, ця проблема куди більш серйозна. Ось чому простий вихід компанії на вільний, не регульований з боку держав, ринок може і не привести до ефективного технологічного розвитку та навчання, що посилює б конкурентоспроможність держави. Підприємства можуть просто не осилити супутні витрати, чи не зуміти організувати співробітництво з підприємствами постачальниками новітніх технологій та послуг інформаційно-навчального характеру. Процес освоєння нових технологій також не є універсальним. Необхідно постійне вдосконалення та всебічний розвиток усіх видів інтелектуального капіталу, а також допоміжних організаційних структур та закладів. Без цього країни ризикують назавжди залишитися на самому низькому рівні технологічного розвитку, за якою їхня конкурентоспроможність буде визначатися простими монтажними роботами чи обробкою сировини, що базується на дешевій робочій силі.

До галузевого інноваційного фактору можна віднести матеріально-практичні розробки. Так в Україні другий рік поспіль інформаційно-аналітичний журнал „Експерт” проводить Національний конкурс інновацій. Та зазначає, що інноваційний процес в Україні йде занадто повільно і головна причина цього – неефективний менеджмент. Який і гальмує роль інновацій у мотивації розвитку зовнішньоекономічної діяльності як підприємств так і держави в цілому. В якості прикладу можна навести два революційні проекти: підшипники найдовготривалішого використання та новітній комплекс пожежегасіння, що дозволяє гасити полум'я в його епіцентрі. Саме перший та частково другий проект мають всі підстави для ефективного мотивації розвитку зовнішньоекономічних відносин. А саме: експертація виробництва, франчайзингова та інжинірингова діяльність, спільне підприємництво, та потужна експортна діяльність.

На міжнародних ринках інновації, які приносять конкурентні переваги, передбачують як внутрішні, так і зовнішні потреби. Але в той же час інновації, які являються своєчасними для внутрішнього ринку, можуть навіть заважати досягненню конкурентних успіхів в міжнародних масштабах.

В процесі впровадження новинок і внесення покращень велике значення має інформація – інформація, яка або не доступна конкурентам, або якої вони просто не шукають. Інколи інновації являються результатом простих вкладень в дослідження і розвиток або вивчення ринку. Частіше інновації з'являються в результаті цілеспрямованих зусиль, з відкритості та пошуку вірних рішень, а не з простих припущень. Інновації можуть прийти з нової компанії, засновник якої має не традиційну підготовку або ж не був визнаний в давно існуючому, яке має міцне становище, підприємстві. Або ж здатність до генерування нових ідей може прийти до існуючого підприємства через старших менеджерів, які щойно почали свою діяльність в даній галузі в наслідок чого здатні, в більшій мірі, відчувати нові можливості і намагаються їх досягти.

Інновації можуть також виникати при розширенні сфери активності підприємства, при залученні нових ресурсів, навичок або перспектив в нову галузь. Вони можуть приходити від іншої нації, з іншими умовами чи методами ведення конкурентної боротьби.

Підприємство, яке успішно впроваджує нові або кращі способи ведення конкурентної боротьби, переслідує свою ціль невідступно, часто потрапляючи під сувору критику та долаючи значні перепони на шляху до досягнення своєї цілі. В дійсності ж для досягнення успіху при впровадженні новинок зазвичай потрібен тиск, усвідомлення необхідності і навіть деяка агресія: страх втрати може мати навіть більший вплив ніж надія на виграш. Після того як підприємство досягає конкурентних переваг завдяки нововведенням, воно може втримувати їх лише за допомогою постійного покращення цих нововведень.

Тож, з яких причин конкурентні підприємства здатні до суттєвих оновлень? Чому вони невтомно прямують по шляху постійних покращень, ведуть пошук все більш складних джерел конкурентних переваг? Що робить їх здатними долати значні перепони для внесення змін та нововведень, які так часто сприяють успіху? Відповіді на ці питання можна знайти в чотирьох атрибутах підприємства, атрибутах, які як і поодиночі так і всі разом складають основу конкурентних переваг підприємства, той простір, який кожне підприємство створює та підтримує для своєї діяльності. Такими атрибутами можуть бути:

Умови для факторів. Позиція підприємства в факторах виробництва, таких як наявність кваліфікованої робочої сили чи інфраструктури, необхідних для ведення конкурентної боротьби в даній галузі.

Стан попиту. Характер попиту на внутрішньому ринку для галузевого продукту чи послуг. Основні та підтримуючі галузі. Наявність чи відсутність в даного підприємства підприємств-постачальників чи інших підприємств, конкурентоспроможних на міжнародному рівні. Стійка стратегія, структура та суперництво. Існуючі умови створення, організації та управління підприємством, а також характер конкуренції.

Конкуренти, обов'язково обійдуть будь-яке підприємство, яке припинить вдосконалювати та впроваджувати інновації. Інколи початкові переваги, такі як взаємозв'язок зі споживачем, економія на масштабах виробництва в існуючих технологіях чи надійність каналів збуту, є достатніми для того, щоб дозволити інертному підприємству утримувати свої позиції на протязі багатьох років. Але рано чи пізно більш динамічні конкуренти знайдуть шляхи, щоб обійти дані переваги на основі своїх інновацій, або створюють більш кращі чи дешевші способи ведення аналогічного бізнесу [5, с. 26].

Внутрішня конкуренція сприяє також виникненню батьківських та підтримуючих галузей промисловості. Наприклад, японська група виробників, які працюють з напівпровідниковою технологією, стимулювали розвиток виробників напівпровідникового обладнання.

Такі ефекти можуть спрацьовувати у всіх напрямках виробництва: інколи постачальники світового рівня стають новими учасниками в галузі, в яку вони здійснюють поставки. Або ж навіть самі покупці можуть перетворитись в індустрію постачальників, особливо коли вони мають необхідні навички і бачення того, що нова галузь буде мати стратегічне значення.

Іншим ефектом системного характеру ромба являється те, що країни досить рідко мають лише одну конкурентоздатну галузь; точніше, правило ромба формує оточення, яке підтримує кластери конкурентоздатних галузей. Конкурентоспроможні галузі не розкидані в економіці безсистемно, вони зазвичай зв'язані одне з одним вертикальними (покупець - подавець) зв'язками чи горизонтальними (загальні споживачі, технологія, канали). Не розділяються такі групи і фізично: вони тяжіють до концентрації в географічному плані. Одна конкурентоспроможна галузь допомагає виникненню іншої в процесі взаємного підсилення.

Інновації – головний показник у великій боротьбі, яка називається конкуренція і той, хто володіє такою зброєю завжди буде на крок попереду всіх інших конкурентів і звичайно матиме більше переваг. Сучасний стан розвитку технологій і переваг вимагає перебудови стратегії економічного розвитку України згідно світової практики. В.Новицький писав у цьому зв'язку про необхідність врахування таких тенденцій, як «перехід до якісно нового технологічного укладу виробництва, що базується на знаннях, інформаційних ресурсах і технологіях».

Проводиться розподіл по напрямках збільшення капіталу, що нерозривно впливає з проведенням структурної кардинальної політики держави. Найбільш характерні ознаки змін у структурі економік розвинених країн відбулися у таких процесах:

1. процесі зміни структурних явищ згідно НТР щодо розвитку високотехнологічних та наукоємних галузей (електроніки, інформаційних технологій, нових матеріалів, біотехнологій, тощо);
2. поширення глобалізації у невиробничих галузях та поєднання матеріальної та нематеріальної сфер діяльності;
3. виділення інформаційних та ділових послуг як окремої галузі, які функціонують на всіх етапах виробництва;
4. ефекту перебудови структури на умови виробництва, споживання, розвитку нових видів товарів, робіт чи послуг, соціальної орієнтації;
5. зменшення централізації та отримання більших прав та самостійності формам організації виробництва, адаптація структур економік країн світу;
6. реорганізація освітньої системи, підготовки професіоналів.

На сучасному етапі необхідно розробити нову стратегію інноваційного розвитку України багатогалузевого економічного співробітництва згідно державних національних інтересів з урахуванням реальних перспектив, що з'являються та розвиваються на теренах пострадянського простору. Адже, інноваційний розвиток національної економіки є базою для зміцнення конкурентоспроможності України на різних ринках світу. Добре підґрунтя має під собою інноваційна стратегія. По-перше, з'явилися тенденції до економічного зростання в Україні, значну роль в якому відіграють інноваційні чинники. По-друге, науково-технічний потенціал зберіг достатній рівень своєї дієздатності і відповідає середньоевропейським стандартам.

У подальшому стратегічному розвитку це проявиться у збільшенні кількості людських ресурсів як бази збільшення конкурентоспроможності України. На практиці оптимізація технологічних циклів на базі інновацій призведе до збільшення доданої вартості в Україні, оптимізації експортних процесів в Україні, збільшення сегментів ринку вітчизняних підприємств. Тим паче, інновації є основою поліпшення соціально-економічного розвитку держави, розв'язання термінових екологічних, соціальних, виробничих та економічних проблем [2, с. 5]. Для забезпечення конкурентоспроможності України та збільшення обсягу торгівельних операцій Україна повинна розробити сучасні системи стандартизації, вимірювань, випробувань та контролю якості, які є складовою технічної інфраструктури та необхідність забезпечення відповідності цих систем міжнародним системам стандартів і норм регулювання товарів та послуг, які є предметом торгівлі та обміну. Якщо споживачі не можуть легко розрізнити товари та послуги різної якості, вироблені різними фірмами, то у разі низької якості товару одного виробника збитків можуть зазнати всі виробники подібного товару, а у крайньому випадку це може привести до закриття цілих ринків. Сертифікація продукції на відповідність

стандартам якості особливо важлива для країн з репутацією виробників продукції низької якості. У цьому зв'язку життєво важливою стала проблема забезпечення відповідності українських товарів та послуг міжнародним стандартам. Узгодження українських стандартів з європейськими є одним з впливових інструментів інтеграції нашої країни до внутрішнього ринку ЄС.

Необхідно розуміти, що інноваційна модель міжнародної економічної діяльності України має виражену гео економічну природу. Отже, важливого значення на сучасному етапі науково-технічна, інноваційна складова співробітництва грає у процесі європейської інтеграції нашої держави. Визначально, що необхідні умови для очікувань можливості появи зацікавленості до українського економічного потенціалу є: у намаганні створити висококонкурентне східноєвропейське економічне угруповання, де країни, підприємства, корпорації зможуть користуватися значними можливостями української аерокосмічної, авіабудівельної, зварювальної та інших конкурентних індустрій. [4, с. 331]

Всебічний розвиток партнерства з Європейським Союзом та використання динамічного зростання її національної економіки, ринкових реформ цього партнерства з метою поліпшення умов економічного життя в країні є важливою умовою інтеграції України в Європейський економічний простір. Відносини України з ЄС офіційно та цілком обґрунтовано проголошуються як один із зовнішньоекономічних пріоритетів України. Європейський Союз у ряді своїх офіційних документів, а також в двосторонніх угодах з Україною визнає нашу державу важливим суб'єктом міжнародних економічних відносин і своїм стратегічним партнером. Важливим теоретико-практичним завданням є наповнення угод, укладених у рамках проголошеного стратегічного партнерства конкретним змістом. [3, с. 54]

Сильним фактором який дозволяє країнам нарощувати економічний потенціал, зміцнювати конкурентоспроможність, створювати нові робочі місця, підвищуючи добробут і якість життя громадян являється розвиток науково-дослідної та технологічної сфери. Сучасна політика ЄС у питаннях наукових досліджень та розвитку технологій передбачає подальше зростання інвестицій у науково-дослідну сферу і має широкий інструментарій для розширення міжнародної співпраці.

Висновки. Шляхом розвитку інноваційної політики та стимулювання досліджень можна покращити конкурентоспроможність промисловості. Україні, незважаючи на успіхи в міжнародному техніко-науковому співробітництві бракує стабільності та збалансованості законодавства до гармонізованих європейських стандартів у цих сферах. Україна може залишитися «експортером» інтелектуального потенціалу в інші країни доки не досягне статусу рівноправного суб'єкта техніко-наукової співпраці. Тільки будуть зроблені умови, котрі відповідатимуть світовим стандартам, можна говорити про можливість збереження власних вчених та повернути хоча б частину вчених. В забезпеченні національної конкурентоспроможності України вирішальну роль відіграє техніко-наукове співробітництво. До підвищення доданої вартості та покращення умов здійснення експортної діяльності, збільшення вітчизняних товаровиробників на ринку, має привести реалізація нових технологічних циклів. Але інноваційність потребує умов покращення соціально-екологічного розвитку країни, вирішення екологічних проблем, які постали перед Україною. Розвиток інноваційних процесів різних сфер відіграє важливу роль у конкурентоспроможності країн та корпорацій усього світу. В фундамент конкурентно-національної моделі України закладено саме інноваційність розвитку. Це сприятиме збільшенню людського капіталу у плані стратегії, як початку розвитку конкурентоспроможності. Серед багатьох умов реалізації конкурентоспроможності важливою роллю є формування національної ідеї, формування комплексу державно-національних інтересів у ході входження в світову економіку, визначатися в стратегічній поведінці з міжнародною спільнотою, що є дуже важливим для здорового розвитку в світовій спільноті. Держава виступає основним суб'єктом реалізації комплексу дій, як і в збільшенні людського фактора шляхом зростання культурного і освітнього рівня. Велику роль відіграє визначення техніко-наукових пріоритетів з метою збалансування розвитку національної економіки, вирішення умов участі країни в системі міжнародного поділу праці на основі новітньої світової практики. Країна має включити в загальну макроекономічну політику підтримку національного бізнесу в прямих та не прямих формах.

Література

1. Богатирьов І. Структурно-галузеві детермінанти національної соціальної політики / І. Богатирьов // Збірник наукових праць. Вип. 34 / Відп. ред. В.Є.Новицький. – К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2002. – С. 336-342.
2. Новицький В. Цивілізаційні виміри процесів економічної глобалізації / В. Новицький // Збірник наукових праць. Вип. 35 / Відп. ред. В.Є.Новицький. – К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2002. – С. 3-10.
3. Фомин С.С. Проблемы формирования единого европейского рынка / С.С. Фомин., В.Є. Новицкий– К.: УкрИНТЭИ, 1992. – 56 с.
4. Морозов Ю.П. Инновационный менеджмент: Учеб. пособие для вузов / Ю.П. Морозов. – М.: ЮНИТИ–ДАНА, 2000. – 446 с.
5. Роль инноваций в развитии современных технологий // Экономика и управление в зарубежных странах / ВИНТИ. – 2002. – №2. – С. 26–42.